

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ APŽVALGA

(2013 m. sausio 1 d. – 2013 m. vasario 28 d.)

**Parengė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo
teisinės analizės ir informacijos departamentas**

Svarbi pastaba: Prieš supažindindami su Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisinės analizės ir informacijos departamento parengta Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 1 d. – 2013 m. vasario 31 d. praktikos apžvalga, jos autoriai nori atkreipti skaitytojų dėmesį į tai, kad pateikiamos neoficialios Europos Žmogaus Teisių Teismo procesinių sprendimų santraukos, kurios Europos Žmogaus Teisių Teismo nesaisto. Šis dokumentas yra tik informacinio pobūdžio.

Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainėje www.echr.coe.int.

Apžvalgoje naudojami pagrindiniai sutrumpinimai:

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konvencija – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ APŽVALGA
(2013 m. sausio 1 d. – 2013 m. vasario 31 d.)

I. KANKINIMO UŽDRAUDIMAS (Konvencijos 3 str.).....	4
<i>Dėl neįgalaus asmens prašymo suteikti prieglobstį remiantis tuo, kad jo išsiuntimas lemtų nežmonišką ar žeminantį elgesį su juo</i>	4
<i>Dėl netinkamų kalinimo sąlygų (įrodinėjimo naštos, įrodymų vertinimo, prastų sąlygų – mažos erdvės, higienos sąlygų), taip pat dėl įkalintojo susirašinėjimo kontrolės.....</i>	5
<i>Dėl netinkamų kalinimo sąlygų (dėl įrodinėjimo naštos, įrodymų vertinimo, prastų sąlygų – mažos erdvės, higienos, sanitarinių sąlygų)</i>	8
II. TEISĖ Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ (Konvencijos 6 str.).....	9
<i>Dėl teismo sprendimo, nustačiusio dirbančios motinos diskriminaciją darbe, neįgyvendinimo ..</i>	10
<i>Dėl teisės į teismą, kai sujungiamos civilinė ir administracinė bylos, ir sujungta byla nutraukiama.....</i>	11
<i>Dėl negalėjimo ginčyti Vyriausybės dekreto teisėtumą nacionaliniuose teismuose</i>	12
III. MINTIES, SAŽINĖS IR RELIGIJOS LAISVĖ (Konvencijos 9 str.)	15
<i>Dėl drausminių priemonių prieš darbuotojus, dėvinčius religinius simbolius darbe ar atsisakančius atlikti pareigas, kurias jie laiko nesuderinamomis su jų religiniais įsitikinimais ..</i>	15
IV. DISKRIMINACIJOS UŽDRAUDIMAS (Konvencijos 14 str.).....	18
<i>Dėl partnerio tos pačios lyties porose teisės įsivaikinti kito partnerio vaiką</i>	18
<i>Dėl diskriminacinio romų tautybės vaikų siuntimo mokytis į mokyklas, skirtas protiškai neįgaliems</i>	21

I. KANKINIMO UŽDRAUDIMAS (Konvencijos 3 str.)

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 29 d. sprendimas byloje *S. H. H. prieš Jungtinę Karalystę* (pareiškimo Nr. 60367/10, svarbos lygis – 2)

Dėl neįgalaus asmens prašymo suteikti prieglobstį remiantis tuo, kad jo išsiuntimas lemtų nežmonišką ar žeminantį elgesį su juo

Faktinės aplinkybės

Pareiškėjas S. H. H. yra Afganistano pilietis, gimęs 1979 m., ir gyvena Londone. Sunkiai sužeistas raketos paleidimo metu Afganistane 2006 m. ir tapęs neįgalus po kelių amputacijų, 2010 m. rugpjūčio 30 d. jis atvyko į Jungtinę Karalystę. 2010 m. rugsėjo 1 d. jis pateikė prašymą suteikti jam prieglobstį, teigdamas, kad jo išsiuntimas į Afganistaną lemtų netinkamą elgesį su juo. Valstybės sekretorius konstatavo, kad pareiškėjo prašymas yra nepagrįstas ir 2010 m. rugsėjo 17 d. atsisakė suteikti jam prieglobstį. Pirmosios instancijos tribunolas 2010 m. spalio 4 ir 7 d. ir Aukštesnysis tribunolas 2010 m. spalio 13 d. atsisakė suteikti leidimą skusti sprendimą.

Pareiškėjas skundžiasi, kad jo išsiuntimas į Afganistaną pažeistų Konvencijos 3 straipsnį dėl dviejų priežasčių, susijusių su jo neįgalumu: pirma, jis teigė, kad neįgalūs žmonės patiria didesnę smurto riziką ginkluoto konflikto, šiuo metu vykstančio Afganistane, metu; ir, antra, kadangi jis yra praradęs ryšius su savo šeima, jis susidurtų su visišku paramos trūkumu, taip pat ir su bendra diskriminacija.

Neoficiali teismo sprendimo medžiaga

Teismas priminė, kad išsiuntimas iš šalies gali kelti problemų pagal Konvencijos 3 straipsnį. Vis dėlto Teismas pakartojo, kad pagal Konvencijos 3 straipsnį Susitariančioms Šalims nekyla pareiga aprūpinti visus nelegalius imigrantus nemokama ir neribota sveikatos apsauga. Todėl išsiuntimas gali sukelti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą tik labai išimtiniais bendro smurto atvejais, kai yra įtikinančių (angl. *compelling*) humanitarinių pagrindų prieš išsiuntimą.

Šiuo atveju S. H. H. nesiskundė Teismui nei kad jo išsiuntimas į Afganistaną sukeltų jam riziką dėl tyčinio kažkurios šalies netinkamo elgesio su juo, nei kad smurto lygis Afganistane yra toks, kad sukeltų Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą. Be to, Teismas nusprendė, kad S. H. H. neįrodė, jog jo neįgalumas sukeltų jam didesnę smurto riziką nei kitiems Afganistano gyventojams.

Dėl pareiškėjo gyvenimo sąlygų numatomo pablogėjimo Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas nenurodė jokios priežasties, kodėl išsiuntimo atveju pareiškėjas negalėtų susisiekti su savo šeima Afganistane. Taigi Teismas negalėjo priimti pareiškėjo argumento, kad jis liktų skurde dėl jokios paramos nebuvimo. Svarbiausia, Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas gavo medicininį gydymą ir paramą per ketverius metus, kuriuos jis praleido Afganistane po nelaimingo atsitikimo. Iš pareiškėjo pateiktų įrodymų negalėjo būti nustatyta, kad jo būklė pablogėjo nuo to laikotarpio, ar kad jis grįžęs negautų tokio paties aprūpinimo. Galiausiai, net jei Teismas pripažintų, kad jo gyvenimo kokybė būtų neigiamai paveikta jam grįžus, vien tik ši aplinkybė negalėtų būti lemianti.

Todėl nebūtų Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, jei S. H. H. būtų išsiųstas į Afganistaną.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Yefimenko prieš Rusiją* (pareiškimo Nr. 152/04, svarbos lygis - 1)

Dėl netinkamų kalinimo sąlygų (įrodinėjimo naštos, įrodymų vertinimo, prastų sąlygų – mažos erdvės, higienos sąlygų), taip pat dėl įkalintojo susirašinėjimo kontrolės

Faktinės aplinkybės

Pareiškėjas yra Rusijos pilietis, gimęs 1969 m., ir atlieka 19 metų ir 6 mėnesių įkalinimo bausmę Rusijoje už žmogžudystę, pagrobimą ir prievartavimą.

A. Kalinimo sąlygos

Pareiškėjas teigia, kad nuo 2001 m. kovo 13 iki 30 d. jis buvo kalinamas laikiname sulaikymo centre Čeliabinske, kur jam nebuvo suteiktas čiužinys, patalynė ar bet kokios higienos priemonės. Jis negalėjo naudotis dušu. Kamera buvo purvina, drėgna ir šalta, nebuvo ventiliuojama. Pareiškėjas nebuvo vedamas iš kameros ir praleido joje 24 valandas per parą.

Nuo 2001 m. kovo 30 d. iki 2003 m. spalio 28 d. bei kuri laiką 2005 m. pareiškėjas buvo kalinamas kardomojo kalinimo centre. Pareiškėjas teigė, kad čia jis buvo laikomas 7-8 kv. m. kameroje, kuriose buvo daugiau žmonių, nei buvo pritaikyta, todėl kartais jis turėjo miegoti pamainomis su kitais kaliniiais. Kameroje buvo dirbtinė šviesa dieną ir naktį. Nuo 2001 m. kovo 30 d. iki balandžio 20 d. pareiškėjui nebuvo duota patalynė, antklodę davė tik 2002 m. pabaigoje. Nebuvo rankšluosčių ar stalo įrankių. Tualetas kameros kampe buvo atskirtas nuo gyvenamosios erdvės pertvara. Stalas – vieno metro atstumu nuo tualetu. Kameros buvo neventiliuojamos, ir tą dar labiau blogino faktas, kad kiti sulaikytieji rūkė. Iki 2003 m. sausio grotuoti kamerų langai papildomai buvo uždengti metalinėmis sklendėmis. Kameroje nebuvo karšto vandens. Pareiškėjas neturėjo jokios veiklos už kameros ribų, išskyrus kasdienį valandos trukmės pasivaikščiojimą. Likusią dienos dalį pareiškėjas buvo laikomas kameroje. Maistas ir medicinos paslaugos buvo nepatenkinamos. Vasaros metu pareiškėjas negalėjo naudotis karštu dušu.

Vyriausybė nurodė kiek didesnius kamerų išmatavimus, nors ir pripažino, kad kai kurios kameros buvo mažesnės nei numatyta įstatyme. Taip pat teigė, kad kitos kalinimo sąlygos (šviesos, ventiliacija, lovos, patalynė, maistas) buvo patenkinamos. Langai nebuvo uždengti metalinėmis sklendėmis. Tualetai buvo atskirti nuo pagrindinės erdvės maždaug 1-1,5 m pertvara. Tokie parodymai buvo grindžiami informacija, pateikta kalinimo įstaigos vadovo, taip pat patvirtinančiais teiginiais, kaip teigiama, pateiktais kalėjimo personalo (bet pasirašytais vyriausio kalėjimo pareigūno). Vyriausybė taip pat pateikė „sanitarinių priemonių“ sulaikytiesiems 2001-2003 m. tvarkaraščių kopijas.

B. Susirašinėjimas su Rajono advokatūros asociacija, Tarptautiniu apsaugos centru ir Europos Teismu

Pareiškėjas teigia, kad 2004-2005 m. keletas laiškų iš Europos Teismo buvo peržiūrėti kalėjimo Nr. 1 Čeliabinsko rajone personalo. Ant kiekvieno laiško buvo antspaudas, nurodantis jo registracijos numerį ir gavimo kalėjime datą. Pareiškėjas teigė, kad toks susirašinėjimo stebėjimas

tesėsi, ir pateikė Teismo pareiškėjui siųstų laiškų kopijas, ant kurių buvo panašūs įvairių kalėjimo įstaigų antspaudai.

Prie laiškų, siųstų Europos Teismui 2003-2008 m. buvo pridėti lydraščiai, parašyti įvairių kalėjimo įstaigų personalo. Kai kuriuose lydraščiuose buvo rašoma apie laiškų turinį ir / ar laiško puslapių skaičių. Kai kurie pareiškėjo laiškai taip pat turėjo kalėjimo antspaudą, nurodantį datą, kada jie buvo pateikti „specialiajam padaliniiui“. Viena tokių laiškų 2011 m. liepą EŽTT perdavė pareiškėjo atstovui, kuris 2011 m. rugpjūtį pateikė EŽTT skundą dėl šio laiško peržiūrėjimo kalėjime.

Pareiškėjui adresuoti laiškai iš Tarptautinio apsaugos centro ir Rajono advokatūros asociacijos taip pat buvo antspauduoti kalėjimo antspaudais. Pareiškėjas dėl to nesėkmingai skundėsi prokurorui.

Neoficiali sprendimo medžiaga

(a) Konvencijos 13 straipsnis

Teismas pažymėjo, kad jau yra detaliam ištyręs Rusijos teisinėje sistemoje egzistuojančias teisių gynimo priemones dėl netinkamų kalinimo sąlygų, ir yra padaręs išvadą, kad Rusijos teisinėje sistemoje nėra efektyvių teisės gynimo priemonių tokiems atvejais. Išnagrinėjęs Vyriausybės argumentus šioje byloje teismas neturi priežasties padaryti kitokią išvadą, todėl EŽTT konstatavo Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą.

(b) Konvencijos 3 straipsnis

Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad tais atvejais, kai skundžiamasi dėl netinkamų kalėjimo sąlygų, principas *affirmanti incumbit probatio* nėra griežtai taikytinas, nes tokiems atvejais tik Vyriausybė atsakovė turi galimybę gauti informaciją, kuri tokį skundą patvirtina ar paneigia. Todėl tais atvejais, kai teismas perduoda informaciją Vyriausybei apie pareiškėjo skundą, Vyriausybė turi pareigą surinkti ir pateikti reikiamus dokumentus. Įtikinančių įrodymų dėl kalinimo sąlygų nepateikimas gali lemti išvadas dėl pareiškėjo kaltinimo pagrįstumo.

Šiuo atveju Vyriausybė pateikė dokumentus, tačiau juose nėra aiškių nuorodų į originalius šaltinius, kurie nurodytų kamerų talpą ar apgyvendinimą 2001-2003 m. Be to, net ir atsižvelgiant į Vyriausybės pateiktus duomenis, atrodo, kad kartais vienam įkalintajam teko tik du kvadratiniai metrai erdvės, įskaitant gyvenamąją erdvę ir patogumus (baldus ar tualetą). Vyriausybė taip pat nepateikė įtikinančių įrodymų, paneigiančių pareiškėjo argumentus dėl lovų trūkumo.

Atsižvelgiant į šalių argumentus ir pateiktą medžiagą, Teismas taip pat laiko nustatyta tai, kad valgyto stalai ir tualetai buvo kamerų viduje, kartais 1-1,5 m atstumu vienas nuo kito, tualetą skyrė 1-1,5 m pertvara.

Taigi pareiškėjas buvo laikomas ankštomis sąlygomis žymų laiko tarpą nuo 2001 m. iki 2003 m. Tokiomis sąlygomis pareiškėjas turėjo valgyti, atlikti gamtinius reikalus. Jis buvo laikomas kameroje visą laiką, išskyrus vieną valandą buvimo lauke. Taigi Teismas konstatuoja, kad pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.

1. Dėl pareiškėjo susirašinėjimo nacionaliniu lygmeniu

Teismas pažymi, kad šalys neginčija, jog pareiškėjo susirašinėjimas buvo tikrinamas kalėjimo personalo. Teismo nuomone, tai yra „ribojimas“ pagal Konvencijos 8 straipsnį. Toks ribojimas pažeis 8 straipsnį, nebent jis yra „pagal įstatymą“, siekia vieno ar daugiau teisėtų tikslų pagal 2 dalį ir yra „būtinai demokratinėje visuomenėje“ siekiant tų tikslų.

Vyriausybė teigė, kad ribojimas buvo atliekamas pagal Bausmių vykdymo kodeksą, kuriame numatytas kalinio gaunamų ir siunčiamų neprivilegijuotų laiškų stebėjimas. Atsižvelgiant į tai, EŽTT sutinka, kad ribojimas buvo „pagal įstatymą“.

Būtinumo sąvoka implikuoja, kad ribojimas turi atsakyti į neatidėliotiną (angl. *pressing*) visuomenės poreikį, ir kad jis yra proporcingas siekiamam tikslui. Sprendžiant dėl „būtinumo demokratinėje visuomenėje“, atsižvelgtina į valstybės diskreciją. Tam tikros kalinių susirašinėjimo kontrolės priemonės nėra savaime nesuderinamos su Konvencija. Vertinant ribojimo proporcingumą atsižvelgtina ir į laiškų pobūdį. Pavyzdžiui, Teismas yra nustatęs, kad konfidencialumas yra esminės reikšmės tais atvejais, kai kalinys susirašinėja su advokatu dėl numatomo ar vykstančio teisinio proceso, ypač jei priešinga proceso šalis – kalėjimo administracija. Taip pat teismas pasisakė dėl pareiškėjo ir jo atstovo EŽTT susirašinėjimo.

Šiuo atveju visas neprivilegijuotas susirašinėjimas buvo tikrinamas. Tikrinimas buvo neselektyvus ir rutininis, neribota nei jo trukmė, nei apimtis. Nereikėjo pateikti motyvų, norint tikrinti, nebuvo nurodytas ir tikrinimo būdas. Tai parodo, kad nacionalinėms institucijoms nereikėjo nurodyti, ir jos nenurodė jokio teisėto tikslo Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme. Todėl kvestionuotina, ar pareiškėjo susirašinėjimo tikrinimas gali būti laikomas pateisinamu siekiant „užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams“. Vyriausybė nepateikė jokių įtikinančių argumentų, kurie pateisintų susirašinėjimo tikrinimą, ar parodytų, kad buvo taikomi pakankami saugikliai, siekiant išvengti pernelyg didelio pareiškėjo teisės ribojimo. Taigi padarytas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimas dėl pareiškėjo susirašinėjimo nacionaliniu lygmeniu.

2. Dėl susirašinėjimo tarp pareiškėjo ir EŽTT

Konvencijos 34 straipsnis nustato Susitariančioms Šalims pareigą nekliudyti asmenims pateikti ir palaikyti skundą EŽTT. Ši pareiga yra itin svarbi, kad individualių skundų sistema veiktų. Teismas padarė išvadą, kad susirašinėjimas tarp pareiškėjo ir EŽTT buvo tikrinamas kalėjimo administracijos be jokios pateisinamos priežasties. Be to, tai nebuvo pateisinama klaida ar atsitiktinis įvykis. Taigi Rusija šiuo atveju pažeidė Konvencijos 34 straipsnį.

EŽTT taip pat konstatavo Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies pažeidimą ir priteisė pareiškėjui 20 000 eurų neturtinės žalos atlyginimą.

Dėl netinkamų kalinimo sąlygų (dėl įrodinėjimo naštos, įrodymų vertinimo, prastų sąlygų – mažos erdvės, higienos, sanitarinių sąlygų)

Faktinės aplinkybės

Pareiškėjas Roman Zuyev yra Rusijos pilietis, gimęs 1977 m., ir iki suėmimo gyveno Rusijoje. Jis buvo pripažintas kaltu dėl grupinio išžaginimo ir nuteistas 2006 m. balandį 5 metams kalėjimo ir bauda. Remdamasis Konvencijos 3 straipsniu pareiškėjas skundžiasi dėl kardomojo kalinimo vietos sąlygų nuo 2004 m. lapkričio iki 2006 m. rugpjūčio, teigdamas, jog kamera buvo sausakimša, labai blogos sanitarinės sąlygos, nepakankamas apšvietimas, netinkamas maistas. Pareiškėjas taip pat skundėsi Konvencijos 5 straipsnio 1, 2 ir 4 dalių pažeidimu.

Neoficiali sprendimo medžiaga

Teismas pažymi, kad šalys ginčijosi dėl tam tikrų pareiškėjo įkalinimo sąlygų pastato Nr. IZ-33/1 kameroje. Vis dėlto Teismui nėra reikalinga nustatyti kiekvieno kaltinančio teiginio teisingumą, kadangi Teismas nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą tų faktų, kurie buvo pristatyti Teismui ir kurių Vyriausybė atsakovė nepaneigė, pagrindu.

Esminis elementas Teismo vertinimui yra gyvenamoji erdvė, suteikta pareiškėjui kalinimo vietoje. Pareiškėjas teigė, kad sulaikytųjų kameroje buvo kur kas daugiau, nei kameros buvo pritaikytos apgyvendinti. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas turėjo nuo 3,21 iki 7,7 kv. m asmeninės erdvės ir individualią vietą miegojimui visą laiką.

Teismas pažymi, kad Vyriausybė remiasi pažymėjimais, išduotais įkalinimo vietos vadovo praėjus trejiems metams nuo to laiko, kai pareiškėjas nebebuvo laikomas suimtas toje įkalinimo vietoje. Vyriausybė nesirėmė jokių originaliu informacijos šaltiniu, kurios pagrindu galėtų būti patvirtinti jų teiginiai, išskyrus dvylikos dienų kalėjimo registracijos žurnalus per visą pareiškėjo įkalinimo laiką.

Šiuo aspektu Teismas pažymi, kad daugybę kartų yra nustatęs, jog tais atvejais, kai Vyriausybė nepateikia originalių įrašų, dokumentai, paruošti praėjus žymiam laikotarpiui, negali būti laikomi pakankamai patikimais, atsižvelgiant į praėjusį laiką. Tai taikytina ir šiuo atveju. Dvylika ištraukų iš kalėjimo registro žurnalo nekeičia šios išvados, kadangi jie nėra atspindinčio padėti pobūdžio.

Be to, šių pažymų patikimumą dar labiau menkina tai, kad informacija, pateikta kalėjimo vadovo Vyriausybei, bent iš dalies prieštarauja informacijai, kurią tas pats pareigūnas pateikė vietos prokurorui. Ši informacija skyrėsi ne tik dėl įkalintųjų skaičiaus, bet ir dėl kamerų dydžio. Toks valstybės pareigūno elgesys yra nepaaiškinamas ir kelia nerimą.

Taip pat Teismas pažymi, kad yra kitų įrodymų, paneigiančių Vyriausybės pateiktą informaciją. Federalinės bausmių vykdymo institucijos įsakyme nurodyta, kad 2004-2005 m. įkalintųjų skaičius kameroje pastate Nr. IZ-33/1 buvo dvigubai didesnis nei kamera yra skirta, ir dėl to įkalintieji turėjo mažiau nei 2,5 metro kv. m asmeninės erdvės. Dušų tvarkaraščiai taip pat rodo kur kas didesnę įkalintųjų skaičių tam tikrose kameroje nei nurodo kalėjimo vadovas. Kameros Nr. 52 nuotraukos ir rašytiniai dviejų kalinių teiginiai yra papildomi įrodymai, patvirtinantys Teismo išvadą, kad kalėjimo vadovo ir Vyriausybės pateikta informacija yra nepatikima.

Teismą stebina tai, kad kalėjimo vadovas informavo Vyriausybę, jog kameroje, kuriose gyveno pareiškėjas, nebuvo triaukščių lovų, tačiau nuotraukos, kurių autentiškumo Vyriausybė neginčijo, aiškiai rodė, kad įkalintieji dalijosi triaukštėmis lovomis. Vyriausybė niekaip nepaaiškino tokio aiškaus prieštaravimo.

Taigi Teismas laiko nustatyta, kad kameros pastate Nr. IZ-331/1 buvo perpildytos. Teismas taip pat pripažįsta pareiškėjo teiginius, kad jis turėjo ilsėtis pamainomis su kitais įkalintaisiais. Teismas pažymi, kad, nepriklausomai nuo tokio perkrovimo priežasčių, Vyriausybė atsakovė turi pareigą organizuoti kalėjimų sistemą tokiu būdu, kad ji užtikrintų pagarbą kalinių orumui, nepaisant finansinių ar logistinių sunkumų.

Pareiškėjo situacija buvo dar labiau apsunkinta dėl to, kad galimybė mankštintis lauke buvo suteikta tik vieną valandą per dieną. Teismas taip pat atkreipia dėmesį į pareiškėjo argumentus, paremtus kitų kalinių rašytiniais parodymais, kad jis turėjo mažai natūralios šviesos ir šviežio oro. Triaukštės lovos buvo taip įrengtos, kad žymiai sumažino dienos šviesos kiekį, jį dar labiau mažino dvi eilės grotų lange. Atsižvelgiant į tokį lango įrengimą, šviežio oro cirkuliacija taip pat buvo ribota. Taigi atrodo, kad pareiškėjas turėjo praleisti didžiąją kiekvienos dienos laiko dalį perpildytoje kameroje be lango tikrąja šio žodžio prasme.

Be to, Teismas pažymi, jog rimtą susirūpinimą higienos ir sanitarinėmis sąlygomis, atsižvelgiant į pareiškėjo apgyvendinimo sąlygas, kelia tai, kad pareiškėjas galėjo naudotis dušu ne daugiau kaip 15 minučių per savaitę.

Galiausiai Teismas atkreipia dėmesį į pareiškėjo teiginius, jog jam buvo nepakeliama tai, kad kiti kaliniai galėjo rūkyti kameroje. Teismo nuomone, pareiškėjo (nerūkančiojo) kalinimas beveik 2 metus su rūkančiaisiais galėjo sukelti jam kančias, nes tinkamo vėdinimo nebuvo.

Teismas taip pat atkreipia dėmesį į nuotraukas, kuriose pavaizduotas vienos iš kamerų, kurioje buvo kalinamas pareiškėjas, vidus. Kamera buvo neabejotinai apgailėtinos būklės remonto švaros požiūriu. Cemento sienos, lubos ir grindys buvo sugadintos. Metalinės lovos – aprūdijusios ir nuširusios, patalynė nudėvėta ir purvina. Gultai buvo įrengti taip, kad tarp miegojimo vietų nebuvo net minimalaus atstumo. Nuotraukose matomos įkalintųjų pastangos gauti bent kiek privatumo, atskiriant jų gultus uniformomis ar patalyne. Teismas mano, kad tokios sąlygos gali būti apibūdinamos tik kaip žeminančios ir netinkamos žmogaus gyvenimui.

Taigi Teismas nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą. Taip pat Teismas nustatė Konvencijos 5 straipsnio 1, 2 ir 4 dalių pažeidimus ir priteisė pareiškėjui 7 500 eurų neturtinės žalos atlyginimo.

II. TEISĖ Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ (Konvencijos 6 str.)

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *García Mateos prieš Ispaniją* (pareiškimo Nr. 38285/09, svarbos lygis - 2)

Dėl teismo sprendimo, nustačiusio dirbančios motinos diskriminaciją darbe, neįgyvendinimo

Faktinės aplinkybės

Pareiškėja Raquel García Mateos yra Ispanijos pilietė, gimusi 1965 m. ir gyvenanti Madride. Ji dirbo visą darbo dieną prekybos centre. 2003 m. vasarį, remdamasi darbo teisės reglamentavimu, ji paprašė darbdavio sutrumpinti jos darbo laiką, kadangi ji rūpinosi savo sūnumi, kuriam buvo mažiau nei 6 metai. Kai darbdavys atsisakė, ji tai apskundė Darbo tribunolui. Skundas buvo atmestas tuo pagrindu, kad darbo laiko sutrumpinimas turėtų būti paremtas įprastos darbo dienos principu ir neturėtų keisti to principo. Pareiškėja buvo prašiusi nedirbti tam tikromis darbo dienomis ir išvis nedirbti rytinėje pamainoje.

2007 m. sausio 15 d. sprendime Konstitucinis Teismas patenkino pareiškėjos *amparo* skundą. Jis nustatė, kad nediskriminavimo lyties pagrindu principas buvo pažeistas García Mateos atžvilgiu, kadangi jos darbdavys kliudė jai derinti profesinį ir šeimos gyvenimą. Konstitucinis Teismas rėmėsi nusistovėjusia Europos Teisingumo Teismo praktika, kurioje nustatyta, kad Bendrijos teisė neleido taikyti nacionalinę priemonę, kuri, nors ir suformuluota neutraliai, tačiau paveikia daug didesnę dalį moterų nei vyrų. Jis grąžino bylą Darbo tribunolui spręsti iš naujo. 2007 m. rugsėjo 6 d. Darbo tribunolas atmetė pareiškėjos skundą ir ji pareiškė dar vieną *amparo* skundą.

2009 m. sausio 12 d. Konstitucinis Teismas nustatė, kad jo 2007 m. sausio 15 d. sprendimas nebuvo tinkamai įgyvendintas ir panaikino 2007 m. rugsėjo 6 d. Darbo tribunolo sprendimą. Jis taip pat nusprendė, kad naujas Darbo tribunolo sprendimas nebūtų tikslingas, kadangi pareiškėjos sūniui jau sukako 6 metai, o kompensacijos priteisimas, kaip alternatyva, nebuvo leidžiamas pagal Konstitucinio Teismo institucinį įstatymą.

Pareiškėja skundėsi EŽTT, kad jos teisė į teisingą teismą per protingą laiką buvo pažeista, ir kad ji buvo diskriminuojama lyties pagrindu. Ji skundėsi, kad jai nebuvo kompensuota už pagrindinių teisių pažeidimą, ir kad ji negalėjo pasinaudoti efektyviu teisių gynimo būdu Konstituciniame Teisme. Pareiškėja rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, 13 straipsniu ir 14 straipsniu.

Neoficiali sprendimo medžiaga

Konstitucinis Teismas 2009 m. sausio 12 d. sprendime nustatė, kad jo 2007 m. sausio 15 d. sprendimas nebuvo tinkamai įgyvendintas. EŽTT pažymėjo, kad valstybė turi tinkamai įgyvendinti nacionalinių teismų sprendimus ir kad sprendimas pareiškėjo naudai nepanaikina jo „aukos“ statuso, kol valdžios institucijos nepripažįsta ir neištaiso Konvencijos pažeidimo.

García Mateos atveju nediskriminavimo principo pažeidimas, kurį nustatė Konstitucinis Teismas, iki šiol nebuvo ištaisytas, nepaisant dviejų to teismo sprendimų. Pareiškėja pateikė prašymą kompensuoti vien dėl to, kad jai nebegalėjo būti sutrumpintas darbo laikas, kadangi jos vaikui suėjo numatytas amžius. Konstitucinis Teismas, atsisakydamas priteisti kompensaciją, nenurodė jokios galimybės paduoti skundą kitai administracinei ar teisminei institucijai.

EŽTT konstatavo, kad apsauga, kurią suteikė *amparo* sprendimas, galiausiai pasirodė esanti iliuzinė. Pirma, pareiškėjos prašymas nustatyti jai trumpesnį darbo laiką nebuvo išspręstas iš esmės, ir, antra, jos *amparo* skundas buvo beprasmiškas, kadangi Konstitucinis Teismas nusprendė, kad jo institucinis įstatymas nenustatė kompensacijos kaip teisių gynimo būdo, esant pažeistai pagrindinei teisei. Taigi EŽTT nustatė, kad padarytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, siejant ją su 14 straipsniu, pažeidimas.

Atsižvelgiant į šią išvadą, teismas nusprendė, kad nėra būtina nagrinėti pareiškėjos skundo pagal Konvencijos 13 straipsnį. Teismas priteisė pareiškėjai 16 000 eurų neturtinės žalos atlyginimą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Peruško prieš Kroatiją* (pareiškimo Nr. 36998/09, svarbos lygis – 2)

Dėl teisės į teismą, kai sujungiamos civilinė ir administracinė bylos, ir sujungta byla nutraukiama

Faktinės aplinkybės

Pareiškėjas gimė 1951 m. ir gyvena Puloje. Jis dirbo sargu Vidaus reikalų ministerijoje (toliau – ministerija) ir buvo iš jos atleistas. 2001 m. rugpjūčio 21 d. pareiškėjas apskundė ministerijai sprendimą jį atleisti. 2001 m. rugsėjo 20 d. pareiškėjas taip pat pareiškė civilinį ieškinį Pulos apylinkės teisme dėl jo atleidimo, prašydamas įpareigoti jį vėl priimti į darbą. Tuo pat metu 2001 m. rugsėjo 25 d. pareiškėjas pateikė skundą prieš ministeriją administraciniam teismui. 2001 m. gruodžio 5 d. Pulos apylinkės teismas pasisakė neturintis jurisdikcijos spręsti ginčo, nes kompetentingas teismas šiuo atveju – administracinis teismas.

2001 m. gruodžio 29 d. pareiškėjas atsiėmė skundą iš administracinio teismo, kadangi ministerija pratęsė pareiškėjo išpėjimo terminą ir atidėjo atleidimo iš darbo datą.

2001 m. gruodžio 30 d. pareiškėjas pateikė apeliacinį skundą Pulos apygardos teismui dėl Pulos apylinkės teismo 2001 m. gruodžio 5 d. sprendimo. 2001 m. gruodžio 31 d. pareiškėjas pateikė naują skundą administraciniam teismui dėl vėlesnio ministerijos sprendimo. Tuo pagrindu, kad pareiškėjas atsiėmė savo skundą 2001 m. rugsėjo 25 d., administracinis teismas 2002 m. vasario 28 d. nutraukė administracinį procesą.

2002 m. lapkričio 4 d. Pulos apygardos teismas atmetė pareiškėjo 2001 m. gruodžio 30 d. apeliacinį skundą tuo pagrindu, kad ginčas buvo teisingas administraciniam teismui. Byla buvo perduota administraciniam teismui 2001 m. rugsėjo 20 d. 2003 m. sausio 13 d. Pulos apylinkės teismas informavo administracinį teismą, kad pareiškėjas atsiėmė savo civilinį ieškinį. Tuo pagrindu 2003 m. sausio 16 d. administracinis teismas nutraukė procesą, pradėtą tuo ieškiniu. 2004 m. spalį pareiškėjas paragino administracinį teismą spręsti jo bylą, ir paaiškino, kad jo pareikšti civilinis ieškinys ir administracinis skundas yra dėl skirtingų dalykų. Tačiau nesulaukė jokie atsakymo iš administracinio teismo. 2005 m. rugpjūčio 12 d. pareiškėjas pateikė konstitucinį skundą, tačiau 2008 m. lapkritį Konstitucinis Teismas jį atmetė kaip nepriimtina.

Neoficiali teismo sprendimo medžiaga

Teismas pakartojo, kad inicijuoti procesą teisme yra tik vienas 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos „teisės į teismą“ aspektų. Tačiau šis aspektas įgalina asmenį pasinaudoti kitomis 6 straipsnio 1 dalyje nustatytomis garantijomis. Teisingumas, viešumas ir greitumas, kaip teismo proceso bruožai, netenka vertės, jei tokio proceso visų pirma negalima inicijuoti.

Galimybė inicijuoti procesą vis dėlto nėra absoliuti. Ji gali būti ribojama, pavyzdžiui, senaties terminais ar reglamentavimu, susijusiu su nepilnamečiais ar protiškai neįgaliais žmonėmis. Kai asmens teisė kreiptis į teismą yra ribojama, Teismas tirs, ar ribojimas paneigia šios teisės esmę, ir ar juo siekiama teisėto tikslo, taip pat – ar yra protingas proporcingumo santykis tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo. Jei ribojimas atitinka šiuos principus, nebus 6 straipsnio pažeidimo.

Tai, kad pareiškėjas galėjo pateikti skundus nacionaliniams teismams, nebūtinai patenkina Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus, kadangi nacionalinė teisė turi taip pat užtikrinti individo teisę į teismą, atsižvelgiant į teisinės valstybės principą demokratinėje visuomenėje. Ši teisė apima ne tik teisę inicijuoti teisminį procesą, bet ir teisę gauti ginčo sprendimą.

Teismas pažymi, kad administracinio teismo 2003 m. sausio 16 d. sprendimas yra gana neaiškus, kadangi jame kalbama apie pareiškėjo civilinio ieškinio atsiėmimą, nors teismo sprendimas iš tikrųjų yra susijęs su ministerijos antruoju sprendimu, dėl kurio nebuvo pateiktas civilinis ieškinys. Todėl teismas pritaria pareiškėjo teiginiui, kad administracinis skundas, kurį jis pradėjo 2001 m. gruodžio 31 d., vis dar nebuvo išnagrinėtas, kadangi pareiškėjas neatsiėmė skundo ir negavo jokie administracinio teismo sprendimo, kuriuo būtų informuotas, kad jo civilinis ieškinys yra sujungtas su administraciniu skundu. Atsižvelgiant į tai, yra aišku, kad administracinis teismas klaidingai nutraukė procesą. EŽTT atkreipia dėmesį į Konstitucinio Teismo teisėjo atskirąją nuomonę, kurioje jis nurodė, kad administracinis teismas netinkamai elgėsi su pareiškėjo bylos dokumentais, kartu sujungdamas jo civilinį ieškinį ir administracinį skundą. Todėl, kai pareiškėjas atsiėmė civilinį skundą, administracinis teismas klaidingai nutraukė ir administracinį procesą.

Dėl Vyriausybės argumentų, kad administracinis teismas nutraukė procesą tam, kad išvengtų dviejų procesų dėl to paties dalyko tuo pat metu, EŽTT pažymėjo, kad administracinis teismas, nutraukdamas procesą, niekada nenurodė jokių nacionalinių teisės normų dėl dviejų tapačių procesų neteisėtumo. Vietoj to, jis aiškiai rėmėsi tuo, kad pareiškėjas atsiėmė civilinį ieškinį.

Atsižvelgdamas į visa tai, EŽTT nusprendė, kad administracinis teismas klaidingai nutraukė pareiškėjo inicijuotą procesą, tokiu būdu neleisdamas jam pasinaudoti jo teise į teismą.

Todėl padarytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas. Teismas priteisė pareiškėjui 6 000 eurų neturtinės žalos atlyginimą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Melikyan prieš Armėniją* (pareiškimo Nr. 9737/06, svarbos lygis – 2)

Dėl negalėjimo ginčyti Vyriausybės dekreto teisėtumą nacionaliniuose teismuose

Faktinės aplinkybės

Pareiškėja gimė 1949 m. ir gyvena Jerevane. Nuo 1986 m. iki 2005 m. pareiškėja dirbo valstybinėje Pareno mokslinės produkcijos ir planavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje (toliau – Bendrovė). 2001 m. liepos 27 d. buvo priimtas įstatymas, reglamentuojantis valstybės turto privatizavimo programą nuo 2001 m. iki 2003 m., kuriame Bendrovė buvo nurodyta kaip viena iš

daugelio valstybės bendrovių, kurias numatyta privatizuoti. 2004 m. vasario 5 d. Bendrovės darbuotojai kreipėsi į Vyriausybę su prašymu, kad Bendrovės turtas būtų privatizuotas jį parduodant tiesiogiai jiems. 2004 m. birželio 10 d. Vyriausybė priėmė dekretą (toliau – Dekretas), kurio 1.2 punktą numatė, kad Bendrovės akcijos bus privatizuotos konkurso būdu. Dekretas buvo pateiktas Armėnijos prezidentui patvirtinti. Prieš Armėnijos prezidentui patvirtinant, Dekretas buvo pakeistas, įskaitant 1.2 punkto pakeitimą, nustatantį, kad Bendrovės akcijos bus privatizuotos parduodant tiesiogiai trečiajam asmeniui, A. K. Armėnijos prezidentas patvirtino tokį pakeistą Dekretą.

2004 m. gruodžio 1 d. Bendrovės darbuotojai, įskaitant pareiškėją, kartu pareiškė keletą skundų Jerevano apylinkės teisme prieš Vyriausybę ir Valstybės turto valdymo departamentą, reikalaudami *inter alia* uždrausti taikyti tam tikras Dekreto normas ir pripažinti jų pirmumo teisę įsigyti Bendrovės akcijas. Jų prašymai buvo priimti nagrinėti. Pareiškėjai pareiškė papildomą reikalavimą iš dalies panaikinti Dekretą, remdamiesi daugybe teisės normų. Jie taip pat prašė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio teisėtumo. Pasak pareiškėjos, teismas nenagrinėjo šių prašymų.

2005 m. sausio 25 d. apylinkės teismas atmetė visus prašymus kaip nepagrįstus, išskyrus prašymą dėl Dekreto panaikinimo iš dalies, dėl kurio procesą nutraukė tuo pagrindu, kad jis nebuvo teisingas bendrosios kompetencijos teismams.

2005 m. vasario 8 d. pareiškėja pateikė apeliacinį skundą. 2005 m. birželio 6 d. pareiškėja pateikė Civiliniam apeliaciniam teismui prašymus, panašius į tuos, kuriuos buvo pateikusi apylinkės teismui. 2005 m. birželio 22 d. pareiškėja taip pat pateikė Apeliaciniam teismui prašymą įsakyti Valstybės turto valdymo departamentui pateikti tam tikrų dokumentų, susijusių su Dekreto rengimu, originalus ar patvirtintas kopijas. Prašymas buvo patenkintas, bet Vyriausybė neįvykdė įsakymo.

2005 m. birželio 28 d. Apeliacinis teismas išnagrinėjo visus reikalavimus, įskaitant reikalavimą dėl Dekreto panaikinimo, ir nusprendė juos atmesti kaip nepagrįstus. Apeliacinis teismas padarė išvadą, kad Armėnija, kaip Bendrovės savininkė, veikė savo galių ribose ir teisėtai, priimdama Dekretą, kuris vėliau buvo patvirtintas Prezidento.

2005 m. liepos 13 d. pareiškėja pateikė apeliacinį skundą dėl teisės aiškinimo. 2005 m. rugsėjo 9 d. pareiškėja pateikė skundą, panašų į tuos, kuriuos buvo pateikusi žemesniems teismams. Tą pačią dieną Kasacinis teismas panaikino Apeliacinio teismo sprendimą dėl prašymo panaikinti Dekretą ir nusprendė šioje dalyje nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu kaip apylinkės teismas.

2006 m. lapkričio 16 d. Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalies 2 punktą prieštarauja Konstitucijai.

Neoficiali spendimo medžiaga

Pareiškėja, remdamasi Konvencijos 6 ir 13 straipsniais, skundėsi tuo, kad ji negalėjo pasinaudoti teise skųsti Dekreto teisėtumą nacionaliniuose teismuose.

Teismas mano, kad šis skundas iš esmės kelia klausimą dėl teisės kreiptis į teismą ir turi būti analizuojamas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies atžvilgiu.

A. Dėl priimtimumo

Teismas pakartoja, kad pirmiausia jis turi nustatyti, ar buvo „ginčas“ dėl „teisės“, kuri, bent ginčytiniais pagrindais, yra pripažįstama nacionalinės teisės. Ginčas turi būti tikras (angl. *genuine*) ir

rimtas, jis gali būti susijęs ne tik su teisės egzistavimu, bet ir su jos apimtimi ar įgyvendinimo būdu. Proceso baigtis turi būti tiesiogiai lemianti ginčijamą teisę. Galiausiai, teisė turi būti „civilinio pobūdžio“.

Teismas pirmiausiai pažymi, kad pareiškėja kreipėsi į teismą teigdama, kad Dekretas buvo priimtas pažeidžiant įstatymus, ir, konkrečiai, jos teisę pirkti Bendrovės akcijas, kurios dekretu buvo priimtos kitam asmeniui. Taigi šiuo atveju buvo tikras ir rimtas ginčas.

Antra, dėl klausimo, ar buvo ginčas dėl „teisės“, Teismas pažymi, kad šiuo atveju Vyriausybė, kaip Bendrovės savininkė, disponavo savo turtu jį parduodama trečiajam asmeniui. Dėl to gali atrodyti, kad ginčijamas Dekretas buvo priimtas naudojantis institucijų diskrecinėmis galiomis. Vis dėlto, Teismas pažymi, kad Bendrovės tiesioginis pardavimas jos darbuotojams buvo numatytas Turto privatizavimo įstatymo 18 straipsnyje, kaip viena iš valstybės nuosavybės privatizavimo formų. Todėl Teismas mano, kad pareiškėjos teiginys, kad ji turėjo teisę pirkti turtą, t. y. Bendrovės akcijas, nebuvo neturintis teisinio pagrindo ir kad galima sakyti, jog tokią teisę bent jau ginčytinai pagrindais pripažino nacionalinė teisė. Taigi šiuo atveju buvo ginčas dėl „teisės“.

Teismas taip pat pažymi, kad Dekreto pripažinimas neteisėtu ir jo panaikinimas dalyje, susijusioje su Bendrovės pardavimu A. K., buvo tiesiogiai lemiantis pareiškėjos teisę vėliau įsigyti Bendrovės akcijas. Todėl gali būti laikoma, kad nors nagrinėjamas procesas neturėjo tikslo spręsti dėl pareiškėjos teisės, jis buvo tiesiogiai lemiantis jos teisę. Galiausiai, Teismas pažymi, kad pareiškėjos teisė įgyti ir turėti Bendrovės akcijas aprėpė aiškų turtinį interesą ir buvo neabejotinai „civilinio pobūdžio“.

Taigi Teismas atmetė Vyriausybės prieštaravimą dėl nepriimtino.

B. Dėl esmės

Teismas pakartojo, kad teisė į teismą, kurios vienas aspektas yra teisė kreiptis į teismą, yra neabsoliuti ir gali būti valstybės ribojama. Šiuo aspektu valstybė turi tam tikrą diskreciją. Vis dėlto taikomi ribojimai neturi varžyti asmens teisės kreiptis į teismą tokiu būdu, kad būtų paneigta pati šios teisės esmė. Be to, ribojimas bus nesuderinamas su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, jei juo nebus siekiama teisėto tikslo ir jei nebus protingo proporcingumo ryšio tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo tikslo.

Kalbant apie šios bylos aplinkybes, Teismas pažymi, kad pagal Armėnijos teisę atitinkamu metu asmenys turėjo teisę prašyti teismo panaikinti neteisėtus valstybės institucijų aktus.

Vis dėlto Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalies 2 punktą, pritaikytas pareiškėjos byloje, nustatė visišką ribojimą pareiškėjai kreiptis teisminės apsaugos prieš vykdomosios institucijos sprendimą, būtent – Dekretą, nepaisant to, ar kreipimasis buvo grindžiamas Dekreto neteisėtumu (prieštaravimu įstatymams), ar prieštaravimu Konstitucijai. Vyriausybė teigė, kad nacionaliniai teismai neatsisakė tirti pareiškėjos prašymo panaikinti aktą, ir kad pareiškėjos skundas buvo susijęs su Dekreto antikonstitucingumu, o ne jo neteisėtumu. Šiuo atžvilgiu Teismas pažymi, kad pareiškėjos prašymas panaikinti aktą buvo paliktas nenagrinėtas galutiniu Kasacinio teismo sprendimu 2005 m. rugsėjo 9 d. Todėl Vyriausybės argumentas, kad nacionaliniai teismai išnagrinėjo skundą, yra nepagrįsti bylos aplinkybėmis.

Pareiškėja nacionaliniuose teismuose teigė, kad Dekretas priimtas pažeidžiant įstatymų ir Konstitucijos nuostatas. Todėl Vyriausybės teiginys, kad pareiškėjos skundas buvo susijęs su Dekreto antikonstitucingumu, o ne neteisėtumu, taip yra nepagrįstas bylos aplinkybėmis. Šiuo aspektu Teismas pažymi, kad nacionaliniai teismai nenurodė, ar Civilinio kodekso 15 straipsnio 2

dalis ir Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalis buvo pritaikyta vien tik pareiškėjo skundo daliai, susijusiai su tariamu Dekreto nekonstitucingumu ir, jei taip, kuo remiantis buvo palikta nenagrinėta skundo dalis, susijusi su Dekreto neteisėtumu (prieštaravimu įstatymams). Todėl gali būti daroma išvada, kad Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalies 2 punktą buvo pritaikytas visam pareiškėjos skundui. Šiuo atžvilgiu Teismas pažymi, kad, kaip paminėta Konstitucinio Teismo jo 2006 m. lapkričio 16 d. sprendime, egzistavo teismų praktika, pagal kurią Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalies 2 punktą buvo nacionalinių teismų taikomas grindžiant atsisakymą nagrinėti Prezidento ar Vyriausybės dekretų teisėtumą. Galiausiai, Konstitucinis Teismas pripažino Civilinio proceso kodekso 160 straipsnio 1 dalies 2 punktą prieštaraujančiu Konstitucijos nuostatomis, garantuojančioms asmens teisių ir laisvių teisminę apsaugą, ir buvo paskelbtas negaliojančiu.

Remiantis tuo, kas paminėta, Teismas mano, kad nacionaliniai teismai, taikydami tokį nediferencijuojantį ribojimą pareiškėjos teisei siekti teisminės apsaugos dėl tariamai neteisėto vykdomosios valdžios akto, pažeidė pareiškėjos teisės kreiptis į teismą esmę.

Taigi nustatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas. Pareiškėjai priteistas 3 600 eurų neturtinės žalos atlyginimas.

III. MINTIES, SAŽINĖS IR RELIGIJOS LAISVĖ (Konvencijos 9 str.)

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Eweida ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* (pareiškimų Nr. 48420/10, 36516/10, 51671/10 *et al.*, svarbos lygis – 1)

Dėl drausminių priemonių prieš darbuotojus, dėvinčius religinius simbolius darbe ar atsisakančius atlikti pareigas, kurias jie laiko nesuderinamomis su jų religiniais įsitikinimais

Faktinės aplinkybės

Visi keturi pareiškimus pateikę asmenys buvo praktikuojantys krikščionys, kurie skundėsi, kad nacionalinė teisė nesugebėjo tinkamai apginti jų teisės reikšti religinius įsitikinimus. Pirmoji pareiškėja – Eweida, „British airways“ avialinijų darbuotoja, ir antroji pareiškėja – Chaplin, geriatrijos slaugė, skundėsi, kad jų darbdaviai nustatė apribojimus dėl ant kaklo dėvimų krikščioniškų kryžių darbo vietoje. Trečioji pareiškėja – Ladele, gimimų, mirčių ir santuokų registratorė; ir ketvirtasis pareiškėjas – McFarlene, konfidencialios lytinio gyvenimo terapijos ir santykių konsultantas, skundėsi, kad buvo atleisti iš darbo dėl atsisakymo vykdyti tam tikras pareigas, kurias jie laikė toleruojančiomis homoseksualumą, ir kurios, jų nuomone, buvo nesuderinamos su jų religiniais įsitikinimais.

Neoficiali sprendimo medžiaga

Teismo ir Komisijos praktikoje nustatyta, jog jei žmogus turi galimybę imtis veiksmų, kad apeitų apribojimą, nustatytą jo ar jos laisvei reikšti religiją ar tikėjimą, nėra jokio teisės pagal

9 straipsnio 1 dalį ribojimo ir dėl to nereikalingas pateisinimas pagal 9 straipsnio 2 dalį. Tačiau, atsižvelgdamas į religijos laisvės svarbą demokratinėje visuomenėje, Teismas mano, kad kai asmuo skundžiasi dėl religijos laisvės apribojimo darbo vietoje, užuot laikius, kad galimybė pakeisti darbą paneigia šios teisės ribojimą, geriau būtų pasverti tą galimybę bendrame kontekste, sprendžiant dėl to, ar apribojimas buvo proporcingas. Kur, kaip pirmojo ir ketvirtojo pareiškėjo atveju, apskūsti veiksmai buvo įvykdyti privačių įmonių ir dėl to nebuvo tiesiogiai priskirtini valstybei atsakovei, Teismas turi apsvarstyti keliamus klausimus, atsižvelgdamas į pozityvią valstybės institucijų pareigą savo jurisdikcijoje apsaugoti teises, numatytas 9 straipsnyje.

Kalbant apie principus, taikomus pagal Konvencijos 14 straipsnį, nors paprastai problema iškyla, kai su asmenimis, esančiais vienodose arba reikšmingai panašiose situacijose, elgiamasi skirtingai, tačiau teisė nebūti diskriminuojamam taip pat yra pažeidžiama, kai valstybės, nesant objektyvaus ir protingo pateisinimo, su asmenimis, esančiais reikšmingai (angl. *significantly*) skirtingose situacijose, nesielgia skirtingai. Tokie veiksmai yra diskriminuojantys, jei jie neturi objektyvaus ir protingo pateisinimo; kitaip tariant, jei jie nesiekia teisėto tikslo arba jei nėra pagrįsto proporcingumo santykio tarp naudojamų priemonių ir siekiamo realizuoti tikslo.

(a) *Pirmoji pareiškėja*. Teismas sutiko, kad pirmosios pareiškėjos reikalavimas dėvėti matomą kryžių darbo vietoje buvo jos religinių įsitikinimų demonstravimas, ir kad „British airways“ avialinijų atsisakymas nuo 2006 metų rugsėjo iki 2007 metų vasario leisti jai likti pareigose, dėvint matomą kryžių, prilygo jos teisės demonstruoti savo religiją ribojimui. Kadangi ribojimas nebuvo tiesiogiai priskirtinas valstybei, Teismas nagrinėjo, ar valstybė laikėsi pozityvaus įpareigojimo pagal 9 straipsnį. Teismas nemanė, kad aiškiai išreikšto reglamentavimo dėl religinių drabužių ir simbolių dėvėjimo darbo vietoje trūkumas Jungtinės Karalystės teisėje reikė teisės demonstruoti religiją pažeidimą, kadangi šios problemos galėjo būti ir buvo svarstomos nacionaliniuose teismuose sprendžiant skundus dėl diskriminacijos.

„British airways“ avialinijų uniformos standarto tikslas pateikti tam tikrą kompanijos įvaizdį ir skatinti jos prekinio ženklo bei personalo atpažinimą, buvo teisėtas. Tačiau vietos teismai šiam tikslui suteikė per didelę svarbą. Pirmosios pareiškėjos kryžius buvo diskretiškas ir negalėjo menkinti jos profesinės išvaizdos. Nebuvo jokių įrodymų, kad kitų darbuotojų kitokių anksčiau patvirtintų religinės aprangos detalių, tokių kaip turbantai ir hidžabai, dėvėjimas būtų turėjęs kokių nors neigiamų pasekmių „British airways“ prekiniam ženklui ar įvaizdžiui. Be to, faktas, kad kompanija vėliau galėjo pataisyti uniformos standartą ir leisti matomą religinės simbolikos papuošalų nešiojimą parodė, kad ankstesnis draudimas nebuvo esminės svarbos.

Taigi, kadangi nebuvo jokių realaus kėsinimosi į kitų asmenų interesus įrodymų, nacionalinės institucijos pakankamai neapsaugojo pirmosios pareiškėjos teisės demonstruoti savo religiją ir taip pažeidė pozityvią pareigą pagal 9 straipsnį. Nebuvo reikalingas atskiras jos skundo pagal 14 straipsnį, siejant jį su 9 straipsniu, nagrinėjimas. Pareiškėjai priteistas 2 000 eurų neturtinės žalos atlyginimas.

(b) *Antroji pareiškėja*. Teismas sutiko, kad antrosios pareiškėjos pasiryžimas dėvėti kryžių darbo vietoje buvo jos religinių įsitikinimų demonstravimas, ir kad sveikatos įstaigos atsisakymas leisti jai likti slaugytojos pareigose, nešiojant kryžių, buvo jos laisvės demonstruoti savo religiją ribojimas.

Svarstomas ribojimas turėjo teisėtą tikslą – apsaugoti slaugytojų ir pacientų sveikatą bei saugumą. Buvo nurodyta, kad vadovai antrosios pareiškėjos darbe manė, kad yra rizika, jog sutrikęs pacientas gali pačiūpti ir traukti grandinėle, sukeldamas sužeidimo riziką, ar kad pasilenkus kryžius

gali pasvirti ir, pavyzdžiui, paliesti atvirą žaizdą. Šioje situacijoje ribojimo priežastis buvo svarbesnė nei pirmosios pareiškėjos atveju. Taip pat būta įrodymų, kad kita krikščionė slaugė buvo paprašyta nusiimti kryžių ir grandinėle; dviem sikhų seselėms neleista dėvėti apyrankių ir kirpanų; buvo uždrausti krintantys hidžabai. Antrajai pareiškėjai buvo pasiūlyta galimybė nešioti kryžių kaip segę, prisegtą prie uniformos, arba pakišti jį po palaidine aukštu kaklu, dėvima po tunika, tačiau ji nemanė, kad tai pakankamai atitiktų jos religinius įsitikinimus.

Tai buvo sritis, kurioje nacionalinėms institucijoms turėjo būti leistos plačios vertinimo ribos. Ligoninės vadovai galėjo geriau įvertinti aplinkybes ir priimti sprendimus dėl klinikinio saugumo nei teismas, ypačingai – tarptautinis teismas, kuris neištyrė jokių tiesioginių įrodymų. Todėl Teismas negalėjo padaryti išvados, kad analizuojamos priemonės buvo neproporcingos. Taigi antrosios pareiškėjos laisvės demonstruoti religiją ribojimas buvo būtinais reikalingas demokratinėje visuomenėje. Dėl to nenustatytas 9 straipsnio ar 9 ir 14 straipsnių (juos skaitant kartu) pažeidimas.

(c) *Trečioji pareiškėja*. Buvo aišku, kad trečiosios pareiškėjos prieštaravimas dalyvauti sudarant tos pačios lyties civilines partnerystes – tiesiogiai motyvuotas jos religinių įsitikinimų. Dėl to svarstomi įvykiai pateko į 9 straipsnio taikymo sritį ir taikytinas 14 straipsnis. Lyginamasis pavyzdys šioje byloje buvo registratorius, neturintis religinių įsitikinimų, dėl kurių prieštarautų tos pačios lyties sąjungoms. Teismas sutiko, kad vietinės valdžios reikalavimas, jog visi gimimų, santuokų ir mirčių registratoriai būtų paskirti taip pat ir civilinių partnerysčių registratoriais, turėjo ypač neigiamą poveikį pareiškėjai dėl jos religinių įsitikinimų. Reikalavimas siekė teisėto tikslo – apsaugoti lygias kitokios seksualinės orientacijos asmenų galimybes. Vertinant priemonių proporcingumą, pastebėtina, kad pasekmės trečiajai pareiškėjai buvo rimtos: ji manė, kad neturi kitokio pasirinkimo, kaip tik patirti drausmines sankcijas, jei nebus paskirta civilinių partnerysčių registratorė, ir ji galiausiai prarado darbą. Be to, negali būti pasakyta, kad kai pareiškėja pasirašė darbo sutartį su darbdaviu, ji konkrečiai atsisakė savo teisės demonstruoti savo religinius įsitikinimus, registruojant civilines partnerystes, kadangi šis reikalavimas buvo darbdavio nustatytas vėliau.

Kita vertus, vietinės valdžios politika siekė apsaugoti teises kitų, kurias taip pat saugo Konvencija, ir Teismas apskritai suteikia vietinei valdžiai plačias vertinimo ribas, kai iškyla klausimas dėl konkuruojančių Konvencijos teisių pusiausvyros. Atsižvelgiant į visas aplinkybes, Teismas nemano, kad vietinės valdžios darbdavys, kuris ėmėsi drausminių procedūrų, ar vietinis teismas, kuris atmetė trečiosios pareiškėjos diskriminacijos ieškinį, peržengė jiems leistinas vertinimo ribas. Dėl to nebuvo 14 straipsnio pažeidimo, siejant jį su 9 straipsniu.

(d) *Ketvirtasis pareiškėjas*. Įdarbintas privačioje kompanijoje, kuri laikėsi politikos reikalauti iš darbuotojų teikti paslaugas vienodai tiek heteroseksualioms, tiek homoseksualioms poroms, ketvirtasis pareiškėjas atsisakė teikti seksologines psichoterapines konsultacijas tos pačios lyties poroms. Dėl to prieš jį buvo pradėtos drausminės procedūros.

Teismas pripažino, kad ketvirtojo pareiškėjo prieštaravimas buvo tiesiogiai motyvuotas jo krikščionių ortodoksų įsitikinimų apie santuoką ir seksualinius santykius, ir nusprendė, kad jo atsisakymas konsultuoti homoseksualias poras buvo religijos ir įsitikinimų demonstravimas. Dėl to valstybė turėjo pozityvią pareigą pagal 9 straipsnį apsaugoti jo teises.

Sprendamas, ar pozityvi pareiga atitiko siekiamą balansą tarp konkuruojančių įsitikinimų, Teismas atsižvelgė į tai, kad darbo praradimas ketvirtajam pareiškėjui buvo griežta sankcija su rimtomis pasekmėmis. Kita vertus, jis savo noru užsiregistravo darbdavio organizuojamiems antrosios studijų pakopos mokymams seksologinio psichoterapinio konsultavimo srityje žinodamas,

kad darbdavys laikosi lygių galimybių politikos ir kad klientų filtravimas seksualinės orientacijos pagrindu nebus galimas.

Nors asmens sprendimas pasirašyti darbo sutartį ir prisiimti pareigas, kurios, kaip jam buvo žinoma, turės poveikį jo laisvei demonstruoti religinius įsitikinimus, nebuvo lemiamas veiksnys sprendžiant klausimą, ar šiuo atveju buvo 9 straipsnio garantuojamų teisių ribojimas, vis dėlto tai buvo klausimas, kuris turėjo būti pasvertas vertinant, ar pasiekta tinkama pusiausvyra.

Visgi svarbiausias faktorius, į kurį reikia atsižvelgti, yra tai, kad darbdavio veiksmai siekė apsaugoti jo politikos įgyvendinimą teikiant paslaugas be diskriminacijos. Todėl valstybės valdžia turėjo plačias vertinimo ribas, sprendžiant, kur nustatyti pusiausvyrą tarp pareiškėjo teisės demonstruoti jo religinius įsitikinimus ir darbdavio intereso apsaugoti kitų teises. Įvertinus visas aplinkybes, Teismas nemanė, kad vertinimo ribos buvo peržengtos. Todėl nebuvo 9 straipsnio pažeidimo atskirai ar siejant jį su 14 straipsniu.

IV. DISKRIMINACIJOS UŽDRAUDIMAS (Konvencijos 14 str.)

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *X ir kiti prieš Austriją* (pareiškimo Nr. 19010/07, svarbos lygis – 1)

Dėl partnerio tos pačios lyties porose teisės įsivaikinti kito partnerio vaiką

Faktinės aplinkybės

Pirmoji ir trečioji pareiškėjos yra austrės, abi gimusios 1967 m. ir gyvenančios stabiluose homoseksualiuose santykiuose, antrasis pareiškėjas yra vienos iš jų sūnus. Pastarasis gimė ne santuokoje 1995 m. ir jo motina (trečioji pareiškėja) viena turi jo globos teises. Pareiškėjai gyvena kartu ir abi pareiškėjos bendrai rūpinasi vaiku. Norėdami sukurti teisinį santykį tarp pirmosios pareiškėjos ir vaiko, nenutraukiant santykio su jo motina, 2005 m. vasarį jie sudarė įvaikinimo susitarimą ir pateikė jį kompetentingam apylinkės teismui patvirtinti. Žinodami, kad atitinkamos Civilinio kodekso nuostatos gali būti suprantamos kaip neleidžiančios homoseksualioje poroje vienam partneriui įsivaikinti kito partnerio vaiko, nenutraukiant santykio su biologiniu tėvu (motina), pareiškėjai prašė Konstitucinio Teismo pripažinti tas nuostatas prieštaraujančias Konstitucijai kaip diskriminuojančias jas seksualinės orientacijos pagrindu. Konstitucinis Teismas 2005 m. birželį atmetė jų prašymą kaip nepriimtina, apylinkės teismui dar nepriėmus sprendimo. 2005 m. spalį apylinkės teismas atsisakė patvirtinti įvaikinimo susitarimą, konstatuodamas, kad Civilinis kodeksas numatė, jog tuo atveju, kai įvaikina tos pačios lyties asmuo, vaiko teisinis ryšys su biologiniu tos pačios lyties tėvu (motina) yra nutraukiamas, kadangi įvaikinantis asmuo pakeičia tos pačios lyties biologinį tėvą (motiną). Šiuo konkrečiu atveju, jei vaiką įvaikintų pirmoji pareiškėja, tai nutrauktų vaiko ryšį su jo motina, ne su tėvu.

Pareiškėjų apeliacinis skundas 2006 m. buvo atmestas apygardos teismo. Šis teismas papildomai pažymėjo, kad Austrijos teisė, nors ir nepateikia termino „tėvai“ tikslaus apibrėžimo, tačiau numato, jog tai du skirtingos lyties asmenys. Kai, kaip šiuo atveju, vaikas turi abu tėvus, nėra reikmės pakeisti vieną iš jų įsivaikinančia motina. Tuo atžvilgiu teismas taip pat pažymėjo, kad, remiantis bylos duomenimis, vaikas reguliariai palaikė ryšį su tėvu. Teismas neanalizavo klausimo,

ar, kaip teigė pareiškėjai, buvo pagrindas nepaisyti tėvo atsisakymo sutikti su įvaikinimu. 2006 m. Aukščiausiasis teismas atmetė pareiškėjų skundą dėl teisės aiškinimo, konstatuodamas, kad partnerei teisiškai neįmanoma įvaikinti kitos partnerės biologinį vaiką. Aukščiausiasis teismas taip pat padarė išvadą, kad atitinkamos Civilinio kodekso nuostatos neatrodė prieštaraujančios Konstitucijai.

Neoficiali sprendimo medžiaga

Konvencijos 14 straipsnis, siejant jį su 8 straipsniu

Teismas patvirtino, kad, kaip nustatyta jo praktikoje, santykis tarp trijų pareiškėjų prilygsta „šeimos gyvenimui“ pagal Konvencijos 8 straipsnį. Todėl jų atveju yra taikytinas Konvencijos 14 straipsnis, siejant jį su 8 straipsniu. Austrijos Vyriausybė neginčijo šio taikytinumo.

Palyginimas su susituokusia pora, kurioje vienas sutuoktinis nori įvaikinti kito sutuoktinio vaiką

Nesename sprendime kitoje byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją*, Teismas nustatė, kad tos pačios lyties pora, kurioje vienas partneris nori įvaikinti kito partnerio vaiką nenutraukiant motinos teisinių ryšių su vaiku, nebuvo reikšmingai panašioje (angl. *relevantly similar*) situacijoje, lyginant su susituokusia pora. Teismas nemato priežasties nukrypti nuo šio aiškinimo. Teismas pakartojo, kad Konvencija nenustatė Susitariančioms Šalims pareigos garantuoti tos pačios lyties poroms galimybę susituokti. Kai valstybė pasirenka suteikti tos pačios lyties poroms alternatyvias teisinio pripažinimo priemones, ji turi tam tikrą diskreciją nustatant jos tikslų statusą. Be to, santuoka suteikia ypatingą statusą sutuoktiniams, ir iš to kyla socialinės, asmeninės ir teisinės pasekmės. Teismas padarė išvadą, kad pirmoji ir trečioji pareiškėjos byloje *X ir kiti prieš Prancūziją* nebuvo reikšmingai panašioje situacijoje, lyginant su vedusia pora. Todėl nebuvo 14 straipsnio pažeidimo, siejant jį su 8 straipsniu, kai pareiškėjų situacija lyginama su susituokusios poros situacija, kai vienas sutuoktinis nori įvaikinti kito sutuoktinio vaiką.

Palyginimas su nesusituokusia skirtingų lyčių pora, kurioje vienas partneris nori įvaikinti kito partnerio vaiką

Teismas pripažino, kad pareiškėjai buvo reikšmingai panašioje situacijoje, lyginant su nesusituokusia skirtingų lyčių pora, kurioje vienas partneris nori įvaikinti kito partnerio vaiką. Austrijos Vyriausybė nesiginčijo, kad egzistuoja specialus teisinis statusas, kuris skirtų nesusituokusias heteroseksualias poras nuo tos pačios lyties porų, pripažindama, kad tos pačios lyties poros iš principo gali būti tiek tinkamos ar netinkamos įvaikinti, įskaitant antrojo iš tėvų įvaikinimą, kaip ir skirtingos lyties poros.

Austrijos teisė leido įvaikinti antrajam iš tėvų nesusituokusiose skirtingų lyčių porose. Pagal Civilinį kodeksą asmenys galėjo įvaikinti, ir jokios Civilinio kodekso nuostatos nekliudė vienam partneriui nesusituokusioje heteroseksualioje poroje įvaikinti kito partnerio vaiką, nenutraukiant santykių tarp partnerio ir vaiko. Tačiau tos pačios lyties poroms antrojo iš tėvų įvaikinimas buvo teisiškai neįmanomas. Atitinkamos Civilinio kodekso nuostatos numatė, kad bet kuris asmuo, kuris įvaikina, pakeičia tos pačios lyties biologinį tėvą (motiną). Kadangi pirmoji pareiškėja yra moteris, jai įvaikinus partnerės vaiką, būtų nutraukiamas vaiko ir biologinės motinos teisinis

ryšys. Todėl pirmosios pareiškėjos įvaikinimas negali sukurti santykio tarp pirmosios pareiškėjos ir vaiko *papildomai egzistuojant* vaiko ir biologinės motinos santykiui.

Teismas nebuvo įtikintas Austrijos Vyriausybės argumento, kad pareiškėjų prašymas įsivaikinti buvo atmestas pagrindais, nesusijusiais su jų seksualine orientacija ir kad todėl pareiškėjai prašo Teismo abstraktaus įstatymo teisėtumo tyrimo. Austrijos teismai aiškiai nusprendė, kad įvaikinimas, turintis tokį rezultatą, kokio norėjo pareiškėjai, buvo neįmanomas pagal Civilinį kodeksą. Tiek apylinkės, tiek apygardos teismai iš esmės rėmėsi tuo, kad įvaikinimas, kurio prašė pareiškėjai, buvo teisiškai neįmanomas. Jie neatliko jokio bylos aplinkybių tyrimo. O būtent – nusprendė klausimo, ar buvo priežasčių nepaisyti vaiko tėvo atsisakymo sutikti su įvaikinimu. Priešingai, apygardos teismas pabrėžė, kad sąvoka „tėvai“ Austrijos teisėje reiškė du skirtingų lyčių asmenis, taip pat pabrėžė vaiko interesus išlaikant kontaktą su dviem skirtingų lyčių tėvais. Aukščiausiasis teismas patvirtino, kad toks įvaikinimas, kokio prašė pareiškėjai, buvo teisiškai neįmanomas.

Atsižvelgiant į tai, kad teisinis neįmanomumas nuolat buvo Austrijos teismų svarstymų centre, jiems buvo kliudoma prasmingai ištirti, ar įvaikinimas atitiktų vaiko interesus. Priešingai, nesusituokusios skirtingų lyčių poros atveju, jie būtų turėję ištirti, ar įvaikinimas atitinka vaiko interesus. Dėl to pareiškėjai buvo tiesiogiai paveikti tos teisinės situacijos, dėl kurios jie skundėsi.

Elgesio skirtumas su pirmąja ir trečiąja pareiškėjomis bei nesusituokusia skirtingų lyčių pora, kurioje vienas partneris nori įsivaikinti kito partnerio vaiką, buvo paremtas jų seksualine orientacija. Todėl šį atvejį reikia atskirti nuo sprendimo byloje *Gas ir Dubois prieš Prancūziją*, kurioje teismas nustatė, kad nebuvo elgesio skirtumo, paremto seksualine orientacija, tarp nesusituokusios skirtingų lyčių poros ir tos pačios lyties poros, kadangi pagal Prancūzijos teisę antrojo iš tėvų įvaikinimas nebuvo leidžiamas nė vienai iš jų.

Pagal Konvencijos 8 straipsnį nebuvo pareigos suteikti teisę antrajam iš tėvų nesusituokusiose porose įsivaikinti. Atsižvelgiant į tai, kad Austrijos teisė leido įsivaikinti antrajam iš tėvų nesusituokusiose skirtingų lyčių šeimose, Teismas turėjo ištirti, ar tokios teisės nesuteikimas tos pačios lyties poroms turėjo teisėtą tikslą ir buvo jam proporcingas.

Austrijos teismai ir Vyriausybė teigė, kad Austrijos įvaikinimo įstatymas turėjo tikslą atkurti biologinės šeimos aplinkybes. Teismas sutiko, kad šeimos tradicine prasme apsauga iš principo yra teisėta priežastis, kuri gali pateisinti skirtingą elgesį, kaip ir vaiko interesų apsauga.

Vis dėlto, remiantis Teismo praktika, tais atvejais, kai skirtingas elgesys yra paremtas lyties ar seksualinės orientacijos pagrindu, Vyriausybė turi parodyti, kad toks skirtumas yra būtinas pasiekti tikslą. Austrijos Vyriausybė nepateikė jokių įrodymų, kurie rodytų, kad vaikui būtų žalinga būti auginamam tos pačios lyties asmenų ar turėti dvi motinas ar du tėvus teisiniais tikslais. Dar daugiau – pagal Austrijos teisę įsivaikinti vienam asmeniui, taip pat ir vienam homoseksualui, buvo įmanoma. Jei jis ar ji turėtų registruotą partnerį, pastarasis turėtų sutikti su įvaikinimu. Taigi įstatymų leidėjas sutiko, kad vaikas gali užaugti šeimoje, paremtoje tos pačios lyties asmenų pora, ir kad tai nėra žalinga vaikui.

Be to, Teismas kaip tvirtą vertino pareiškėjų argumentą, kad *de facto* šeimos, paremtos tos pačios lyties asmenų pora, egzistavo, bet joms nebuvo leidžiama gauti teisinį pripažinimą ir apsaugą. Šie svarstymai kelia didelių abejonių dėl absoliutaus draudimo įsivaikinti antrajam iš tėvų tos pačios lyties porose proporcingumo.

Apibendrinant, Teismas nusprendė, kad Vyriausybė nepateikė įtikinančių priežasčių, kad parodytų, jog neleidimas antrajam iš tėvų įsivaikinti tos pačios lyties poroje, tuo pat metu leidžiant

ta galimybę nesusituokusioms skirtingų lyčių poroms, buvo būtinas siekiant apsaugoti šeimą tradicine prasme ar siekiant apsaugoti vaiko interesus. Egzistuojantis skirtumas buvo diskriminuojantis. Todėl buvo Konvencijos 14 straipsnio, siejant jį su 8 straipsniu, pažeidimas.

Teismas priteisė bendrai pareiškėjams 10 000 eurų neturtinės žalos atlyginimo ir 28 420,88 eurų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 29 d. sprendimas byloje *Horváth ir Kiss prieš Vengriją* (pareiškimo Nr. 11146/11, svarbos lygis – 2)

Dėl diskriminacinio romų tautybės vaikų siuntimo mokytis į mokyklą, skirtas protiškai neįgaliesiems

Faktinės aplinkybės

Pareiškėjai, István Horváth ir András Kiss, yra Vengrijos piliečiai, gimę atitinkamai 1994 m. ir 1992 m. bei gyvenantys Vengrijoje. Jie yra romų tautybės. Horváth 2001 m. pradėjo lankyti pataisomąją pradinę ir profesinę mokyklą, remiantis ekspertų komisijos, kuri jam diagnozavo „nedidelį protinį neįgalumą“, rekomendacija. Jį ištirti prašė ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kurią jis lankė. Tyrimas susidėjo iš kelių testų, įskaitant skirtingus IQ testus, kurie rodė, kad Horváth IQ – tarp 64 ir 83. Pasak Horváth tėvų, ekspertų komisija informavo, kad Horváth bus mokomas pataisomojoje mokykloje, ir buvo paprašyta jų pasirašyti ekspertų nuomonę prieš atliekant tyrimą. Horváth tėvai nebuvo pakviesti dalyvauti diagnostiniame tyrime ir vėlesniuose tyrimuose. Po 2007 m. atlikto tyrimo, ekspertų komisija atkreipė dėmesį į pareiškėjo gerus rezultatus mokykloje, bet patvirtino jo siuntimą į pataisomąją mokyklą.

Kiss pradėjo mokytis bendroje pradinėje mokykloje 1999 m. Pirmaisiais jo mokymosi metais mokykla paprašė ekspertų komisijos diagnozės, kurioje 2000 m. nustatyta, kad jis turėjo „nedidelį protinį neįgalumą“. Nustatytas jo IQ – tarp 63 ir 83. Tada Kiss buvo nusiųstas mokytis į pataisomąją pradinę ir profesinę mokyklą, nepaisant jo tėvų prieštaravimo. Vėlesnio tyrimo, siekiant iš naujo įvertinti, metu ekspertų komisija pažymėjo, kad, nepaisant gerų jo rezultatų mokykloje, Kiss analitinis mąstymas buvo neišvystytas. Komisija konstatavo, kad jis turėtų likti pataisomojoje mokykloje.

2005 m. vasaros stovykloje, kur pareiškėjai buvo įvertinti įvairiais testais, nepriklausomi ekspertai nustatė, kad nei vienas iš jų nebuvo protiškai neįgalus ir kad jie gali būti mokomi įprastose mokyklose. Ekspertai pažymėjo, kad diagnostiniai metodai, taikomi mokyklos vertinimo testuose, turėtų būti peržiūrėti, ir kad romų tautybės vaikai būtų galėję geriau atlikti testus, jei jie nebūtų buvę sudaryti vaikams, priklausantiems etninei daugumai.

2006 m. lapkritį abu pareiškėjai kreipėsi į apygardos teismą dėl nuostolių atlyginimo, teigdami, kad buvo pažeistas vienodo požiūrio principas pagal Civilinį kodeksą ir Viešojo švietimo įstatymą. Atsakovais byloje buvo nurodyti ekspertų komisija, Apskritis taryba ir pataisomoji pradinė ir profesinė mokykla, kurią jie lankė. Pareiškėjai teigė, kad ekspertų komisija juos diskriminavo ir netinkamai diagnozavo, taip pat kad buvo sisteminių klaidų diagnozavimo sistemoje, kuri neatsižvelgė į socialinę ir kultūrinę romų vaikų aplinką, ir kad, pažeidžiant taikytinas taisykles, tėvai nebuvo informuoti apie procedūrą komisijoje. Pareiškėjai taip pat teigė, kad Apskritis taryba neužtikrino efektyvios ekspertų komisijos kontrolės, ir kad mokytojai mokykloje

turėjo pastebėti, jog jie turėjo normalius gebėjimus. 2009 m. gegužę apygardos teismas nustatė, kad pareiškėjų švietimo tvarkymas prilygo jų teisės į vienodą požiūrį ir švietimą pažeidimui. O būtent, ekspertų komisija individualiai nenustatė pareiškėjų specialių mokymosi poreikių, ir socialinės paslaugos, administruojančios siuntimą mokytis, strigo dėl restruktūrizavimo ir personalo trūkumo. Abiems pareiškėjams buvo priteistas nuostolių atlyginimas.

Apeliacinis teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimus ir atmetė pareiškėjų ieškinį. 2010 m. Aukščiausiasis Teismas patvirtino apeliacinės instancijos teismo sprendimą, tačiau pripažino esant „sistemines klaidas diagnozavimo sistemoje, kurios lemia netinkamą diagnozavimą“ ir pažymėjo, kad yra valstybės pareiga sukurti „tinkamą profesionalų protokolą, kuris atsižvelgtų į specialią romų vaikų nepalankią padėtį“.

Neoficiali sprendimo medžiaga

Teismas pažymėjo, kad romų vaikų pataisomojoje pradinėje ir profesinėje mokykloje, kuria lankė pareiškėjai, buvo neproporcingai daug, ir kad apskritai romų vaikų Vengrijos pataisomosiose mokyklose praeityje buvo neproporcingai daug dėl sisteminio netinkamo protinio neįgalumo diagnozavimo. Vengrijos Vyriausybė neginčijo susijusių skaičių. Situacija turėjo būti vertinama atsižvelgiant į ilgą romų vaikų netinkamo siuntimo į specialias mokyklas Vengrijoje ir kitose Europos šalyse istoriją. Nors galima teigti, kad padėtis, kilusi dėl kitokio elgesio su pareiškėjais – mokyklos vertinimo testavimo – gali turėti panašų rezultatą kitoms socialiai nepalankioje padėtyje esančioms grupėms, nepaisant to, iš pirmo žvilgsnio, šioje situacijoje buvo netiesioginė diskriminacija. Todėl Vyriausybė turi įrodyti, kad skirtingas elgesys neturėjo neproporcingai žalingų pasekmių.

Teismas sutiko, kad Vengrijos Vyriausybės poziciją išlaikyti specialias mokyklas lėmė tikslas surasti sprendimą vaikams su specialiais mokymo poreikiais. Jis taip pat pripažino, kad Vengrijos institucijos ėmėsi priemonių išvengti netinkamo diagnozavimo. Vis dėlto Teismas, kaip ir kitos Europos Tarybos institucijos, išreiškė susirūpinimą dėl paprastesnės programos specialiose mokyklose ir jos sukeltos segregacijos. 2009 m. Europos Komisijos prieš rasizmą ir netoleranciją pranešime dėl Vengrijos konstatuota, kad didžioji dauguma vaikų su nežymiais mokymosi sutrikimais gali būti lengvai integruoti į bendras mokyklas, tačiau nepaisant to, yra dažnai netinkamai diagnozuojami dėl kultūrinių skirtumų. Kartą netinkamai nusiuntus mokytis į specialią mokyklą, mažai tikėtina, kad tie vaikai ištrūks iš žemesnio išsilavinimo sistemos. Kadangi pareiškėjai nesiskundė dėl šališko testavimo struktūrinių problemų nacionaliniuose teismuose, EŽTT pripažino šią pareiškimo dalį nepriimtina. Vis dėlto Teismas pažymėjo, kad testai, naudoti įvertinti pareiškėjų mokymosi gebėjimus, sukėlė ginčų ir vis dar tebėra mokslinių debatų dalykas. O būtent, Vengrijos institucijos nustatė ribinę vertę protiniam neįgalumui ties IQ 86 riba, kuri yra žymiai aukštesnė nei PSO nustatyta IQ 70 riba.

Pirmosios instancijos teismas pareiškėjų byloje nustatė, kad ekspertų komisija neindividualizavo diagnozių ir nenurodė jų konkrečių specialaus mokymosi poreikių pobūdžio. Be to, Vengrijos teismai pripažino diagnostinės sistemos trūkumus.

Aplinkybės pareiškėjų byloje rodė, kad romų vaikų su neva „nedideliu protiniu neįgalumu“ mokymo administravime nebuvo tinkamų saugiklių, kurie užtikrintų, kad į jų, kaip į nepalankioje aplinkoje esančios grupės narių, specialiuosius poreikius būtų atsižvelgta. Dėl to jie buvo izoliuoti nuo didesnės gyventojų dalies ir gavo išsilavinimą, kuris, tikėtina, buvo pavojingas jų asmeniniam

vystymuisi, užuot padėjęs jiems išvystyti igūdžius, skatinančius jų gyvenimą tarp daugumos gyventojų. Vengrijos Vyriausybė neįrodė, kad elgesio skirtumas neturėjo jokių neproporcingai žalingų pasekmių pareiškėjams. Taigi buvo padarytas Pirmojo protokolo 2 straipsnio (teisė į mokslą), siejant jį su Konvencijos 14 straipsniu (diskriminacijos uždraudimas), pažeidimas abiejų pareiškėjų atžvilgiu. Teismas priteisė pareiškėjams bendrai 4 500 eurų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Pareiškėjai neprašė turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo.